

3. ÜNİTE

DEVİRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ

3.1.İHTİLALLER ÇAĞI

1789 Fransız İhtilali

- Fransa'da monarşiye karşı halkın başlatmış olduğu ayaklanmalar sonucu meydana gelen olaydır.
- Fransız İhtilali ile ortaya çıkan gelişme ve olaylar Avrupa'nın siyasi, sosyal ve ekonomik hayatını etkilemiştir.

İhtilalin Başlaması ve Gelişimi

- Fransa Kralı XIV. Louis (Lui) ve onu izleyen kralların genişleme politikaları, Fransa'yı ekonomik olarak sıkıntıya sokmuştur.
- XVIII. yüzyılda özellikle Amerikan Bağımsızlık Savaşları'nda Amerika'ya yapılan yardımlar, Fransa'da halktan daha fazla vergi toplanmasına neden olmuştur.
- Fransa iflasın eşiğine gelmiştir.
- Kral XVI. Louis, mali bunalıma çözüm bulmak amacıyla 1614'ten beri toplanmayan "Etats Generaux"yu (Eta Jenero) 5 Mayıs 1789'da toplamıştır.
- **Etats Generaux**; soylular, din adamları ve halk temsilcilerinden oluşan bir meclistir.
- 17 Haziran 1789'da Etats Generaux'daki halk temsilcileri, meclisi "Ulusal Meclis" olarak ilan etmiştir.
- Ulusal Meclis, egemenlik hakkını halk adına ele alarak kendilerinin rızası olmadan halktan hiçbir vergi toplanamayacağını bildirmiştir.
- Kral, meclisin toplanmasına engel olmak istemiş ancak başarılı olamamıştır.
- Meclis bu hareketiyle yüzyıllardan beri süregelen monarşi yönetimini değiştirmeyi hedef almış ve bu karar Fransız İhtilali'ni başlatmıştır.
- Anayasa hazırlamaya başlayan Ulusal Meclis, 9 Temmuz 1789'da kendisini "Kurucu Meclis" ilan etmiştir.
- Meclisin dağıtılacağı söylentileri üzerine halk, 14 Temmuz 1789'da Bastille (Bastil) Hapishanesi'ni basmış, halk yönetime el koymuştur.
- Paris'te Commune (Komün) adı ile yeni bir yönetim kurmuş ve kralın koruma askerlerine karşı da ulusal bir ordu oluşturmuştur.
- Paris'te meydana gelen bu gelişmeler, Fransa'nın diğer yerlerine de hızla yayılmıştır.
- Kurucu Meclis, feodalite döneminden beri var olan ayrıcalıkları ortadan kaldırmış ve Fransa'da eşitliğe dayanan yeni bir toplum düzenine geçilmiştir.
- "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi"ni ilan eden Kurucu Meclis, bir anayasa hazırlamış ve bu anayasa 1791'de kral tarafından da onaylanmıştır.
- Fransa'nın bu ilk anayasasıyla egemenlik hakkı halka verilmiş ve güçler ayrılığı prensibi kabul edilmiştir.
- Fransa'da mutlak monarşi dönemi sona ererek meşruti monarşi dönemi başlamıştır.
- Anayasayı hazırlayarak görevini tamamlayan Kurucu Meclis, kendisini feshetmiş ve seçimlere gitmiştir.
- 1791-1792 yılları arasında "Yasama Meclisi Dönemi" başlamıştır.
- Bu meclis döneminden sonra Fransa'da Konvansiyon Meclisi kurulmuş ve bu meclis cumhuriyeti ilan etmiştir.
- Bu dönemde cumhuriyet rejimi, zor kullanılarak ülkeye yerleştirilmeye çalışılmıştır.
- Bu baskı yönetimine muhalif olanlar, ülke yönetimini ele geçirmiş ve Konvansiyon Dönemi'ne son vermiştir.
- Fransa'da Direktuvar Dönemi başlamıştır.
- Yeni idareden memnun olmayan halk, yeniden ayaklanmıştır.
- Bu isyanları Napoleon bastırması, Direktuvar yönetimine son vererek Napoleon kendisinin büyük yetkilerle başında bulunduğu bir konsül yönetimi kurmuştur.
- Ekonomik, idari ve yasal reformlara girişerek büyük başarı sağlayan Napoleon, Fransa'da iç barışı sağlamıştır.
- Böylece konsüllük yönetimiyle Fransa'da, İhtilal Dönemi sona ermiştir.
- 1804'te yapılan halk oylaması ile konsül yönetimi imparatorluğa dönüştürülmüş ve Napoleon imparator olmuştur.
- Fransa'da 1799 yılından itibaren, on beş yıl sürecek olan Napoleon Dönemi başlamıştır.

İhtilalin Sonuçları

- Eşitlik, özgürlük, ulusçuluk, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, adalet gibi düşünce akımları ve kavramlar; Fransız İhtilali ile Avrupa'ya yayılmıştır.
- Fransa, ihtilal hareketlerine karşı olan Avusturya ve Prusya başta olmak üzere Avrupalı devletler ile savaşmıştır.
- Koalisyon veya İhtilal Savaşları adı verilen bu savaşlar Avrupa'yı siyasi, sosyal ve ekonomik yönden büyük ölçüde değiştirmiştir.
- Liberalizm ve milliyetçiliğin Avrupa'ya yayılmasıyla ulus-devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.

Fransız İhtilali'nin İmparatorluklara Etkisi

- Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikirler; Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi hayatlarını etkilemiştir.
- 1848 yılındaki olaylarda özgürlük düşüncesinin etkisiyle ülkede mutlakiyetin kaldırılması istenmiştir.
- Milliyetçiliğin etkisiyle Alman olmayan uluslar da bağımsızlıklarını elde edebilmek üzere harekete geçmiştir.
- Avusturya'da halk, ilk defa 1848'de Viyana'da anayasa için ayaklanmış ve Metternich İngiltere'ye kaçmıştır.
- Viyana'da toplanan Kurucu Meclis, feodal düzenin vergilerini kaldırmış ve sosyal eşitliği ilan etmiştir.
- Avusturya imparatoru, Viyana'yı işgal ederek meclisi dağıtmayı başarmıştır.
- Avusturya egemenliği altında bulunan uluslarda bağımsızlık isyanları başlamıştır.
- Macarlar bağımsızlık elde etmişlerdir.
- Avusturya, Macarların bağımsızlık hareketine tepki gösteren Rusya ile iş birliği yaparak 1849'da Macaristan'a girdi.
- Macar bağımsızlık hareketi kanlı şekilde bastırılmış ve Macaristan yeniden Avusturya'ya bağlanmıştır.
- Macar İsyanı'nın bastırılmasından sonra bağımsızlık taraftarlarından bir kısmı Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.
- Rusya'nın bastıracağı Lehistan İsyanı'ndan kaçan Lehler de Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.
- Bu mültecilerin Avusturya ve Rusya tarafından Osmanlı Devleti'nden geri istenmesi ve Osmanlı Devleti'nin bu talebi reddetmesi ile "mülteciler sorunu" ortaya çıkmıştır.
- Avusturya egemenliğinden kurtulmak ve ulusal birliğini sağlamak isteyen İtalya'da da ayaklanmalar çıkmıştır.
- Avusturya'nın nüfuzu altında bulunan Almanya'da da ayaklanmalar yaşanmıştır. Avusturya'da Metternich'in yönetimden çekilmesinden sonra 1848'de Prusya'nın başkenti Berlin'de halk krala karşı ayaklanmıştır.
- Bunun üzerine Prusya Kralı IV. Wilhelm (Vilhelm), halka bir anayasa vadetmiş ve Prusya'daki isyan sona ermiştir.
- Rusya, 1815 Viyana Kongresi ile Polonya'ya (Lehistan) hâkim olmuştur.
- Avusturya ve Prusya, Rusya'nın tarafını tutmuş; Fransa ve İngiltere ise tarafsız kalmıştır.
- Ruslaştırma politikası başlatmıştır.
- Rusya, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki toprakları üzerinde genişleme politikası izlemeye başlamış ve aynı bölgede genişlemek isteyen Avusturya ile rakip hâle gelmiştir.
- XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Panslavizm, Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu milliyetçilik akımıyla Slavlar üzerinde büyük etki yapmıştır.
- Panslavizme göre Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları yıkılmalı, bunların yerine Rusya'nın egemenliği altında bir Slav devleti kurulmalıdır.
- Rusya, bu politika gereği Osmanlı Devleti içerisindeki Slav ve Ortodoks topluluklara her türlü yardımı yapmaya başlamış ve bunlara özerklik verilmesini istemiştir.
- Fransız İhtilali'yle birlikte milliyetçilik akımı çeşitli ırk, din, dil ve kültüre sahip toplumlardan meydana gelen Osmanlı Devleti içerisinde yayılmaya başlamıştır.
- Fransa'dan sonra Rusya da Balkanlarda milliyetçilik fikrini yayarak halkı kışkırtmaya devam etmiştir.
- Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Sırp İsyanı'na neden olmuştur.

Sırp İsyanı (1804-1817)

- Osmanlı Devleti'nin XV. yüzyılda topraklarına kattığı Sırbistan'da halkın kendi diliyle konuşmasına ve kendi inancına göre ibadet etmesine izin verilmiştir.
- Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Rusya arasında yapılan savaşlarda Sırbistan savaş alanı hâline gelmesi,
- Avusturya ve Rusya, Sırları ayaklandırmak için milliyetçilik propagandası yapması,
- Merkezî otoritenin zayıflaması,
- Vergilerin artırılması ve yeniçeriler ile âyanların baskılarının artması Sırp isyanında etkili olmuştur.
- Sırlar, bağımsız bir devlet kurma isteğiyle 1804'te Kara Yorgi önderliğinde isyan başlatmıştır.
- Sırların, isyan hareketine Rusya destek vermiş ve Karadağlıların da katılmasıyla isyan daha da şiddetlenmiştir.
- Sırp İsyanı, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan 1812 Bükreş Antlaşması'na kadar sürmüştü ve bu antlaşmayla Sırlara ayrıcalıklar verilmiştir.
- 1812 Bükreş Antlaşması'ndan sonra Sırların bağımsızlık hareketleri devam etmiştir.
- Osmanlı Devleti, 1816'da Sırlara geniş haklar vermiştir.
- 1817 yılında Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde, İstanbul'a bağlı olmak koşuluyla Sırbistan Prensiği ortaya çıkmıştır.
- Bu durum diğer azınlıklar için de örnek olmuştur. Nitekim Sırp İsyanı'ndan hemen sonra Yunan İsyanı başlamıştır.

Yunan İsyanı (1820-1829)

- Yunanistan'da Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlık düşüncesi, Rusya ve Fransa tarafından yayılmıştır.
- Rusya, Yunanistan'daki milliyetçilik duygularını kışkırtmış ve 1821'de Mora'da çıkan ayaklanmada başrol oynamıştır.
- Osmanlı Devleti, Mora'da başlayan isyanın genişlemesi üzerine Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiştir.
- Mısır Valisi'nin de desteğiyle isyanın direnci kırılmıştır.
- İngiltere, Rusya ve Fransa'nın ortak donanması, 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasını yakmıştır.
- 1828'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir.
- Yunan Devleti'nin kuruluşu Osmanlı Devleti'nin dağılmasında başlangıç noktası olmuştur.

Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Üretim

- Sanayi Devrimi, insan ve hayvan gücüne dayalı üretim tarzından, makine gücüne dayalı üretim tarzına geçiştir.
- XVIII. yüzyıl sonunda İngiltere’de ortaya çıkmış ve zamanla Avrupa’nın diğer ülkelerine yayılmıştır.
- Avrupa’da düşünce alanındaki gelişmeler ve teknik buluşlar etkili olmuştur.
- Teknik gelişmeler, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi sağlamış ve el aletleri, yerini makinelere bırakmıştır.
- Fabrikaların çoğalmasıyla da işçi sınıfı ortaya çıkmıştır.
- Burjuva sınıfının kurduğu büyük fabrikalarda işçiye ihtiyaç duyulduğundan köylerden kentlere göç hızlanmıştır.
- Avrupa’da hızlı bir şehirleşme süreci yaşanmıştır.
- Sanayi Devrimi, sosyal hayatta da değişikliklere neden olmuş ve toplumun geleneksel yapısını tahrip etmiştir.
- Artık büyük üretim yerleri olan fabrikalar, eski hayat tarzını değişikliğe uğratmış ve işverenle işçi arasındaki farklılıklar iyice belirginleşmiştir.
- Liberalizm ve milliyetçilik akımlarıyla birlikte Sanayi Devrimi, Avrupa’yı büyük ölçüde değiştirmiş ve sömürgecilik sayesinde tüm dünyaya yayılmıştır.
- Sosyalizmin doğmasına da neden olmuştur.
- Yeni ideolojiler, Avrupa’da sınıf mücadelesine bağlı ideolojik karışıklıkları başlatmıştır.
- Avrupa’da üretimde artış sağlanmış ve ekonomik büyüme yaşanmıştır.
- Geçimlik ekonomi anlayışı terk edilmiş ve ekonomide kâr etmek amaç olmuştur.
- Makineleşme sonucunda işçi sınıfı ortaya çıkmıştır.
- Sanayinin geliştigi ve ticari faaliyetlerin merkezi konumundaki yerlerde kentleşme başlamıştır.
- Tıptaki gelişmelerle nüfusta artış sağlanmıştır.
- Bankacılıkta, ticaretle ve para hacminde genişleme olmuştur.

Mutlak Monarşiden, Anayasal Monarşiye Geçiş

- Yeni Çağ’da burjuvazinin desteği ile krallar, feodaliteye karşı iktidarını güçlendirmiş ve Avrupa’da mutlak monarşiler ortaya çıkmaya başlamıştır.
- Monarşinin oluşum sürecinde, çıkarlarına uygun davranan burjuvazi ile krallar arasında feodal güçlere karşı geçici bir iş birliği yapılmıştır. Ancak Sanayi İnkılabı sonrasında bu iş birliği bozulmaya başlamış ve belirleyici sosyal sınıf olan burjuva, soyluların yerini almıştır.
- Anayasal sistem ilk kez İngiltere’de XIII. yüzyılda doğmuş ve gelişmiştir. Milliyetçilik ve demokrasi anlayışı, Sanayi Devrimi ve sömürgecilikle birleşmiştir. Böylece anayasal süreç Batı Avrupa’dan Orta Avrupa’ya, oradan da Doğu Avrupa ve Osmanlı Devleti üzerinden geçerek tüm dünyaya yayılmıştır.
- Avrupa’da aydınlanma düşüncesi ilkelerine dayanan ilk modern ve yazılı anayasa 3 Mayıs 1791 tarihli Polonya Anayasası’dır. Bu anayasadan bir süre sonra yeni bir anayasa da Fransa’da ilan edilmiştir.
- İhtilalle birlikte mutlak iktidarını kaybeden kralın yetkileri, anayasa ile sınırlandırılmış ve bu yetkiler meclisle paylaşılmıştır.

3.2. SÖMÜRGEÇİLİĞİN KÜRESEL ETKİLERİ

- Avrupalı güçlerin XVI. yüzyıl başlarından itibaren uyguladıkları sömürgecilik faaliyetleri, Sanayi İnkılabı sonrasında farklı bir boyut kazanmıştır.
- Sanayileşen Avrupalı devletlerin kapitalist uygulamalarla ucuz ve fazla mal üretimi, ham madde ve pazar sorununu ortaya çıkarmıştır.
- Sanayi İnkılabı sonrasında İngiltere, Fransa, Hollanda, İspanya, Portekiz gibi Avrupalı güçler birer sömürge imparatorluğu hâline gelmiştir.
- XIX. yüzyıl sonlarında Almanya, Belçika ve İtalya da sömürgecilik yarışına dâhil olmuştur.
- Avrupalı devletler, yayıldıkları bölgelerde insan ve doğa kaynaklarını insafsızca sömürmüş veya kâr uğruna katletmiştir. Örneğin, zengin doğal maden kaynaklarına sahip olan Kongo, hem Belçika tarafından sömürülmüş, hem de insanlık dışı uygulamalara maruz kalmıştır.
- Sömürgelerinde acımasız uygulamalar yapan bir diğer devlet ise Almanya olmuştur. Güney Batı Afrika’yı (Namibya) sömüren Almanya, 1904-1908 yılları arasında yerli halklardan Nama ve Hereroları katletmiştir.
- Almanya, Namibya’da Nama ve Herero halklarından yetmiş binden fazla kişiye karşı işlenen suçları 2021’de soykırım olarak kabul etmiştir. Böylece Namibya Katliamı 20. yüzyılın ilk soykırımı olarak tarihteki yerini almıştır.
- Sömürgeleştirilen toprakların genişlemesi, rekabetin artmasına ve Avrupalıların yeni önlemler almasına sebep olmuştur.
- Avrupalılar diğer kıtalar üzerinde egemenlik kurmak için her zaman sömürge sistemine başvurmamıştır. Uyguladıkları kapitalist politikalar gereği Amerika’daki eski İspanyol ve Portekiz sömürgeleri ile İran, Çin, Osmanlı Devleti gibi ülkelerin madenlerini ve tarım alanlarını da işletmiştir. Ayrıca buralarda liman ve demir yolu inşa etme haklarını da alarak ekonomik avantajlar elde etmişlerdir.
- Sanayi İnkılabı’nın sağladığı teknik üstünlükle dünyaya egemen olan Avrupalılar, sadece ekonomik sömürüyle yetinmemiştir. Sömürülen topraklardaki mahallî değerler, dinî-kültürel kimlikler ve tabii aidiyetler uygulanan politikalarla tahrip edilmiştir.

Sanayi Devrimi Sonrası Avrupalı Devletlerin Sömürge Faaliyetleri

- **İngiltere:** Dünyanın en büyük sömürge imparatorluğunu kurmuştur. Amerika, Hindistan, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Afrika kıtalarındaki sömürgelerinde yerli halklara insanlık dışı uygulamalarda bulunmuştur.
- **Portekiz:** Köle ticaretini başlatan sömürge imparatorluğu olup Afrika sahillerindeki sömürgelerini XIX. yüzyıl başında İngiltere'ye kaptırmıştır.
- **İspanya:** Afrika ve Amerika kıtalarında sömürgeler edinmiştir. XIX. yüzyıl başlarında Amerika'daki sömürgelerinin çoğunu kaybetmiş, eski sömürge imparatorluğundan geriye Küba ve Porto Riko kalmıştır.
- **Hollanda:** Amerika ve Afrika kıtalarında kurduğu sömürgelerinde doğal ve insani kaynakları kullanmıştır.
- **Fransa:** Afrika Kıtası ve Hindçin'e yayılmıştır. Özellikle Afrika'da yoğun bir kültürel emperyalizm uygulamıştır. Napoleon (Napolyon) Dönemi'nde Fransız sömürgelerinde köle ticareti yeniden uygulanmaya başlanmıştır.
- **Almanya:** Afrika kıtasında sömürgeler edinmiş ve XX. yüzyılın ilk soykırımını Namibya'da uygulamıştır.
- **İtalya:** Sömürgecilik faaliyetlerine geç katılmış ve Afrika kıtasında yayılma göstermiştir.
- **Belçika:** Kongo'da uygulanan insanlık dışı uygulamalar yüzünden Kral II. Leopold Dönemi'nde yaklaşık 10 milyon kişi hayatını kaybetmiştir.

3.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERN ORDUYA GEÇİŞ

Zorunlu Askerlik sistemi

- Fransız İhtilali sonrası gelişen Ulus-devlet kavramı zorunlu askerlik sisteminin başlangıcı oldu.
- XIX. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ulus-devletler, siyasi ve askerî güç olarak çok uluslu imparatorluklara karşı ciddi bir tehdit oluşturmuştur.
- Bu yüzyılda yaygınlaşan ve güçlenen milliyetçilik akımına bağlı olarak gelişen ulusal hareketler de imparatorlukların birliğini tehdit etmeye başlamıştır.
- 1789 Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan zorunlu askerlik sistemi, ulus devletlerin kurulmasında ve cumhuriyet rejimlerinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.
- Fransa'da cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra halkın vatanını savunması gerektiği anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre her birey, vatan savunmasından sorumludur ve gerektiğinde millet; ordu olarak görev yapmalıdır.
- Fransız İhtilali'nden sonra yaygınlaşmaya başlayan ulusçuluk anlayışıyla birlikte, Avrupa'da millî ordu kavramı ulus devletlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur.
- 1789 İhtilali'nden sonra birçok cephede Avrupa devletleriyle savaşan Fransa, 1793'te ilan edilen bir anayasa bildirgesi ile askerlik zorunlu hâle getirilmiştir.
- Fransa'da ortaya çıkan zorunlu askerlik uygulaması Avrupa devletlerinde hızla yayılmaya başladı.
- Askerlik; milliyetçilik ve vatan sevgisi temeline oturtuldu.
- Zorunlu askerlik sisteminin yaygınlaşması ulus devletler, zorunlu askerlikle hem güçlü bir ordu meydana getirmiş hem de merkezi yapılarını güçlendirmiştir.
- Bu sistemle ordu, milletin okulu olarak değerlendirilmiş ve orduya modernleştirme görevi de verilmiştir.

Osmanlı Ordusunda Modernleşme

- Osmanlı Devleti gibi çok uluslu yapıya sahip devletler, ulusal bağımsızlık hareketlerini önlemek ve siyasi birliğini sağlamak için zorunlu askerlik sisteminden yararlanmak istemiştir.
- Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren askerî teknoloji alanındaki yeniliklere açık olmuştur.
- XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşanan siyasi rekabet ve XVIII. yüzyıldaki Sanayi İnkılabı, askerî teknolojideki gelişmeleri de hızlandırmıştır.
- Osmanlı devlet adamları, Avrupa'daki bu yenilikleri takip etmek için büyük çaba göstermiştir.
- Batı'daki teçhizat ve son model silahlar, ithal edilmeye başlanmıştır.
- Avrupa'daki kurumların benzerlerini örnek alan ıslahat hareketlerine girişmiştir.
- III. Selim ve II. Mahmud Batı tarzı reformlar yapmıştır.
- III. Selim Dönemi'nde Batı tarzında Nizam-ı Cedit Ordusu kurulmuştur.
- II. Mahmud Dönemi'nde ise Yeniçeri Ocağı kaldırılarak Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu oluşturulmuştur.
- 1843'ten itibaren düzenli ordu anlamına gelen Asâkir-i Nizamiye ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.
- Osmanlı Devleti, Batı tarzı yeni ordu kurma projeleriyle askerî rekabete ayak uydurmaya çalışmış ve bunun yanında merkezi idarenin otoritesini artırmayı amaçlamıştır.

Nizam-ı Cedit Ordusu

- Avrupalı devletler karşısında alınan yenilgiler ve sürekli karşı karşıya kalınan saldırılar, III. Selim'i öncelikle askerî reformlar yapmaya zorlamıştır.
- Bunun için ilk olarak Yeniçeri Ocağı düzenlenmeye çalışılmış ve ocağın modernleşmesi için çalışmalar yapılmıştır.
- 1792'de Batı tarzında eğitilen ve teçhizatlandırılan Nizam-ı Cedit Ordusu kurulmuştur.
- Bu ordunun masraflarını karşılamak için de İrad-ı Cedit denilen yeni bir hazine oluşturulmuştur.

- Nizam-ı Cedit Ordusu, Filistin'i işgal eden Napoleon'u Akkâ'da mağlup ederek en önemli başarısını elde etmiştir.
- Bu durumdan cesaret alan III. Selim, vilayetlerde yeni birlikler kurulması için asker toplamaya girişmiş ve Anadolu'da da yeni kışlalar kurdurmuştur.
- Bu uygulama, Balkanlarda çok sert direnişle karşılaşmıştır.
- Baskıların artması üzerine III. Selim, ordusunun gücünü kullanmadan Nizam-ı Cedit birliklerini 1807 yılında dağıtmak zorunda kalmıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

- II. Mahmud Dönemi'nde, Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Nizam-ı Cedit Ordusu örnek alınarak Sekban-ı Cedit isimli bir birlik oluşturulmuştur.
- Kısa süre sonra çıkan isyan sonucu Alemdar Mustafa Paşa öldürülmüş ve Sekban-ı Cedit birlikleri de dağıtılmıştır. Böylece yeniçeriler, Osmanlı yönetimi üzerindeki güçlerini bir kez daha artırmıştır.
- Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmayı gören padişah bozulmayı düzeltmek için tedbirler almak istemiştir.
- Yeniçeri Ocağı, Sırp ve Yunan İsyanlarını bastırmakta da yetersiz kalmıştır.
- II. Mahmud bu durumun önüne geçmek için 1826'da Yeniçeri Ocağı içinde Eşkinici adı verilen talimli tüfekçi birliklerin kurulmasını sağlamıştır.
- 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldı.
- Osmanlı tarihine "Vaka-i Hayriye" olarak geçen Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması, Osmanlı Devleti'nde ordu ve devlet teşkilatındaki modernleşmenin asıl başlangıcı kabul edilmiştir.
- Vaka-i Hayriye Olayı'ndan sonra toplanan Meşveret Meclisi'nde, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına karar verilerek bir ferman hazırlanmıştır. Bu ocağın yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kurulmuştur.

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu

- 1843 yılından itibaren bu ismin yerine düzenli ordu manasına gelen Asâkir-i Nizamiye kullanılmıştır.
- Batı tarzında talim yapan bu yeni ordu, özellikle III. Selim Dönemi'ndeki Nizam-ı Cedit Ordusunun yapısı dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş

- II. Mahmud Dönemi'nde, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin asker sayısı yeterli düzeye ulaşmamıştır.
- Bunda zorunlu askerlik uygulamasına geçilememesi, yeni ordunun tam olarak teşkilatlanamaması ve savaşlarda alınan yenilgiler etkili olmuştur.
- Yeni ordunun yetersizlikleri nedeniyle eyaletlerde Redif-i Asâkir-i Mansûre Ordusu kurulmuştur.
- 1839 Tanzimat Fermanı'nda, ulus devlet modelini andıran "muhafaza-i vatan" ifadesi yer almıştır.
- Tanzimat Fermanı'ndan sonra 1843 yılında çıkarılan bir kanunla askerlikte kura usulü getirilmiştir.
- Osmanlı tebaasının tamamı askerlik hizmetinden sorumlu tutulmuştur.
- Zorunlu askerlik sistemine ancak 1909'da geçilebilmiştir.
- 1846'da çıkarılan bir kanunla sadece Müslümanlar askerlikle yükümlü kılınmış, gayrimüslimler zorunlu askerliğin dışında tutulmuştur.
- 1856 Islahat Fermanı'yla Osmanlı tebaasının hakta ve görevde eşit olduğu ilan edilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nde hukuken zorunlu askerlik sistemine geçilmiş olsa da uygulama bu karar doğrultusunda olmamıştır.
- Gayrimüslimlerin isteksizliği de göz önünde bulundurularak bedel-i askerî (bedel ödeyerek) yoluyla gayrimüslimlere askerlik görevinden muafiyet getirilmiştir.
- 1870 tarihinde yeni bir kanun yayınlayan Osmanlı Devleti, muvazzaf askerlik süresini dört yıla indirmiştir. Ticaret ve esnaflıkla uğraşanlar için bedelli askerlik uygulaması, belirli kurallara bağlanarak sürdürülmüştür.
- II. Abdülhamid Dönemi'nde, Almanya'dan gelen Von der Goltz (Fon Der Goltz) Paşa'nın öncülüğünde 1886 yılında yeni bir askere alma (ahz-ı asker) kanunu çıkarılmıştır.
- 1889'da yine Goltz Paşa'nın çalışmaları sonucunda ilk seferberlik nizamnamesi çıkartılmıştır.
- II. Abdülhamid Dönemi'nde askere alma usulünde yapılan bir diğer önemli düzenleme de Hamidiye Süvari Alayları olmuştur.
- Bu hafif süvari birlikleri, Doğu Anadolu'daki aşiretlerin Osmanlı ordusuna katılması ile oluşturulmuştur.
- İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidara geldikten sonra 1909'da gayrimüslimlerin de askere alınması kanunu çıkarılmış ve böylece Osmanlı Devleti'nde zorunlu askerlik sistemine geçilmiştir.

3.4. XIX. YÜZYILDA SOSYAL HAYATTAKİ DEĞİŞİMLER

Ulaşım ve Haberleşme

- Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupalı devletler yüksek kapasiteli, ucuz maliyetli ve güvenli bir taşıma sistemine ihtiyaç duymuştur.
- XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da yol ve kanal inşası gelişmiştir.
- Kapitalist devletler, hammadde ve pazarlara kolay ulaşabilmek için yeni bir ulaştırma aracı olan treni icat etmiştir.
- Buhar gücünün ulaşımda kullanılmasıyla ortaya çıkan tren ve demiryolu ağı, kapitalist devletlerin etkinliğini ve gücünü artırmıştır.
- Osmanlı Devleti'nde ilk demiryolu girişimleri, Islahat Fermanı'nın yabancı sermayeye imkân tanınmasıyla gerçekleşmiştir.
- Osmanlılardan demiryolu imtiyazı alan İngiliz girişimciler, 1867'de 130 km uzunluğundaki İzmir-Aydın hattını inşa etmiştir.
- Osmanlı devlet yöneticileri; demiryolu yatırımlarıyla merkezî devlet otoritesinin ülkenin uzak bölgelerine kadar ulaştırılmasını, iç güvenliğin sağlanmasını, tarımsal vergilerin toplanmasını, savaş dönemlerinde cepheye asker ve malzeme sevk edilmesini amaçlamıştır.
- İnşa edilen demiryolları; Dömeke Savaşı'nda, Balkan Savaşlarında ve I. Dünya Savaşı'nda faydalı olmuştur.
- XIX. yüzyılda Avrupa'da haberleşme alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- İlk olarak düzenli posta hizmetleri kurulmuş ve 1844'te telgrafın icat edilmesiyle Avrupa'daki büyük şehirler, haberleşme ağıyla da birbirine bağlanmıştır.
- Osmanlı Devleti'nde telgraf hattı ilk kez 1855'te kurulmuş ve bu hat İstanbul'u Avrupa'ya bağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Modern Eğitim Kurumları

- XVII. yüzyıldan itibaren siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sebeplerle Osmanlı Devleti'nin klasik yapısı bozulmuş ve Osmanlı Devleti geri kalmıştır.
- İlk kez XVIII. yüzyıldan itibaren gerçekleştirilen reformlarla Osmanlı Devleti'nde çağdaşlaşma hamleleri yapılmıştır.
- Avrupa devletleriyle girilen siyasi ve askerî rekabet çerçevesinde, Osmanlı Devleti'nde yeni kurumlar açılmaya başlamıştır.

Hendeshane

- Hendesehane, çağdaşlaşma hareketinin ilk kurumudur.
- I.Mahmud, Osmanlı ordusunun yeniden güçlenmesi için çağdaş askerlik bilgisi bulunan subaylara ihtiyaç olduğunu düşünmüştür.
- Sadrazamın girişimiyle Conte de Bonneval (Kont dö Boneval) ülkeye davet edilmiştir. Bonneval, İslamiyet'i kabul ederek Ahmet adını almıştır.
- Humbaracı Ahmet Paşa olarak tanınan bu kişinin çalışmalarıyla 1734 yılında İstanbul Üsküdar'da askerî bir okul olan Hendesehane kurulmuştur.
- Hendesehane 1750 yılında kapanmıştır.

Mühendishane-i Bahr-i Hümayun

- Kaptanıderya Hasan Paşa'nın önerisi ile 1775 yılında İstanbul'da kurulmuştur.
- Osmanlı donanmasının Ruslar tarafından 1770 yılında Çeşme'de yakılması üzerine Kaptanıderya Hasan Paşa, yeni ve güçlü bir donanma kurulmasını istemiştir.
- I.Abdülhamid Dönemi'nde açılan bu okulda, gençleri özendirmek için öğrencilere burs ve okulun adının bulunduğu padişah tuğralı madalyalar verilmiştir.
- Okulun ilk hocaları Hasan Paşa ve Baron de Tott'tur.
- Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, modern eğitim-öğretim anlayışı içerisinde günümüzde Deniz Harp Okulu adı ile varlığını sürdürmektedir.

Mühendishane-i Berr-i Hümayun

- Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip eden III. Selim tarafından 1795'te İstanbul Eyüp'te kurulmuştur,
- Kara Mühendishanesi olarak da bilinen okul humbara, istihkâm ve mühendislik olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.
- Mühendishane-i Berr-i Hümayun, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar eğitim vermeye devam etmiştir.

Mekteb-i Harbiye

- II. Mahmud'un isteğiyle 1834 yılında İstanbul Maçka'da kurulmuştur.
- 1936 yılında Ankara'ya taşınan Mekteb-i Harbiye, günümüzde Millî Savunma Üniversitesine bağlı olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir.

Mekteb-i Tıbbiye

- II. Mahmud Dönemi'nde 1827 yılında İstanbul Şehzadebaşı'nda kurulmuştur.
- Modern bir tıp okulu olan Tıbbiye, Asâkir-i Mansûre-yi Muhammediye Ordusu'nun sağlık alanındaki ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla açılmıştır.
- II. Mahmud'un okulu ziyareti sırasında "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" adını almıştır.

Mekteb-i Mülkiye

- Osmanlı Devleti'nin ilk sivil yüksekokulu olarak 1859 yılında İstanbul'da açılmıştır
- Modernleşme hareketinin uygulanabilmesi için gerekli olan çağdaş ve bilgili devlet adamlarının yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur.
- I. Dünya Savaşı yıllarında kapanan okul, 1936 yılında Ankara'ya taşınmıştır. Bu okul, günümüzde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.
- Osmanlı Devleti'nde akademik ve askerî eğitim veren modern kurumların yanında mesleki eğitim veren çağdaş okullara da ihtiyaç duyulmuş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır.
- 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile mesleki eğitim önem kazanmıştır.
- Modernleşme amacıyla Sanat Mektepleri, Kondüktör Mektebi, Aşî Memurları Mektebi, Telgraf Memurları Mektebi, Rûsumat Memurları Mektebi, Dişçi Mektebi, Demiryolu Memurları Mektebi ve Çırac Mektepleri gibi meslek okulları açılmıştır.
- II. Mahmud, 1824 yılında yayınladığı bir fermanla İstanbul'da ilköğretimi zorunlu hâle getirmiştir.
- Azınlık okulları, yabancı devletlerin belirlemiş olduğu politikalara uygun olarak Osmanlı Devleti'ne yönelik yıkıcı faaliyetlere başlamıştır.
- Fransa, İngiltere, Amerika, İtalya gibi devletlerin Osmanlı denetiminden uzak, kendi okullarını açmasına neden olmuştur.
- Yabancı devletlerin, misyonerlerin ve azınlık okullarının sayısı 1860'lı yıllarda büyük bir artış göstererek yaklaşık 1.600 civarına ulaşmıştır.
- Yabancı okullar, gizli olarak yürüttükleri siyasi faaliyetlerden dolayı Osmanlı Devleti için büyük bir sorun olmuştur. Okullar, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre denetlenmiştir.
- 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'na kadar yabancı okullar sorunu çözülememiştir.

II. Abdülhamit Dönemi'nde Devlet Tarafından Açılan Okullar

- Sanayi-i Nefise Mektebi, Polis Mektebi, Kız Sanayi Mektebi, Gümrük Mektebi, Mekteb-i Fünûn-ı Maliye, Lisan Mektebi, Aşîret Mektebi, Deniz Ticareti Mektebi, Hamidiye Ticaret Mektebi, Çoban Mektebi, Orman ve Maadin Mektebi, Tüccar Kaptan Mektepleri, Hukuk Mektebi, Sağır, Kör ve Dilsizler Mektebi, Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi, Darü'l-Muallimin-i Aliyye, Zeytincilik ve Yağcılık Mektebi, Ameli Ziraat Mektepleri, Ziraat ve Baytar Mektebi, Sulama ve Direnaj Mektebi gibi okullar açılmıştır.

Sosyal Devlet ve II. Abdülhamid

- XIX. yüzyılın son çeyreğinde Almanya'da güçlenen sosyal devlet anlayışı, yaşanan sorunların siyasetle çözümlenmesini mecbur kılmıştır.
- Almanya'da 1883 yılından itibaren sağlık, kaza, yaşlılık ve engelli sigortaları çıkartılarak sosyal devlet anlayışında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.
- XIX. yüzyılın son çeyreğinde Almanya'da güçlenen sosyal devlet anlayışı, Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir.
- Osmanlı Devleti'nde sosyal yardımın bir devlet görevi olduğu bilincini oluşturmak ve refah devlet anlayışını kurumsallaştırmak için ilk çalışmaları II. Abdülhamid yapmıştır.
- II. Abdülhamid Dönemi'nde bu anlayışla başta hastaneler olmak üzere pek çok sosyal yardım kurumu açılmıştır.
- II. Abdülhamid Dönemi'nde Dârülaceze, Dârülhayr-ı Ali ve Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi sosyal yardım kurumları da açılmıştır.
- II. Abdülhamid döneminde 1895 yılında İstanbul'da kurulan Dârülaceze, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda faaliyet gösteren ilk sosyal yardım kurumu olup günümüzde de varlığını sürdürmektedir.
- Dârülhayr-ı Ali de II. Abdülhamid Dönemi'nde açılan sosyal yardım kurumlarından.
- 1908 yılında Kırklareli'de kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

- Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet anlayışı içerisinde gerçekleştirdiği diğer bir yenilik de emeklilik konusunda olmuştur.
- Emeklilik sistemi ile ilgili Osmanlı Devleti'ndeki ilk kurum, 1866 yılında askerler için kurulan Askerî Tekaüd Sandığıdır.

Dil, Aile ve Bayrak

- Türk tarihinde siyasi ve sosyal alanlarda yüzyıllar boyunca süren değişime rağmen önemini devam ettiren, varlığını koruyan önemli unsurlar; dil, aile yapısı ve bayraktır.
- Milletlerin varlığını sürdürmesinde bir kültür vasıtası olarak en başta gelen unsur dildir. Türk milleti geçmişte bazı zorunluluklar nedeniyle idari ve siyasi bakımdan birbirlerinden çok uzaklarda kalmıştır.
- Diğer bir kültür vasıtası olan aile; ana, baba ve çocuklardan oluşmakta ve Türk kültüründe ev halkı olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu aile yapısı Batı'daki çekirdek aile özelliklerine değil geleneksel aile özelliklerine sahiptir.
- Türk aile yapısında, toplumdan soyutlanmış ilişkiler yerine birinci dereceden akrabalarından başlamak üzere diğer akrabalara doğru yayılan bir ilişki ağı mevcuttur.
- Türk aile yapısı, bireyin yalnız temel ihtiyaçlarını karşılayan sosyal bir kurum değildir. Aynı zamanda aile, sosyal yaşamın ortaya çıkardığı sıkıntıların sığınağı konumundadır. Aile fertleri, hak ve sorumluluklar çerçevesinde aile yaşamını devam ettirirler. Kadın ve erkek, birbirlerini gözeterek kendilerine ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirirler. Saygı temeli üstüne kurulan Türk aile yapısı, varlığını günümüzde de korumaktadır.
- Türk millî kültür ve kimliğinin vazgeçilmez bir unsuru olan Türk bayrağı mukaddes kabul edilir. Türk milletinin varlığını, devletin hâkimiyetini temsil eden bayrak, Divânü Lugâti't-Türk adlı eserde "savaşlarda kullanılan ve ucuna bir ipek parçası takılan mızrak" olarak açıklanmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde ak ve al bayraklar kullanılmıştır. XIII. yüzyıl sonunda al bayrak öne çıkmıştır. Padişah III. Selim Dönemi'nde ordu ve donanmaya ait bayraklarda hilalin yanına sekiz köşeli yıldız da eklenmiştir.
- II. Mahmud Dönemi'nde daha önce III. Selim zamanında belirlenen bayrak şekillerine riayet edilerek kalelere ve hükûmet binalarına çekilen resmî sancak, ay yıldızlı al bayrak olmuştur. Sultan Abdülmecid Dönemi'nin sonlarına doğru sekiz köşeli yıldız, beş köşeliye dönüştürülmüştür.